

Μακεδονικά

Τόμ. 13, Αρ. 1 (1973)

Ελληνικό Διδασκαλείον μεταξύ 1812-1820 εις Πέστην

Ödön Füves

doi: [10.12681/makedonika.915](https://doi.org/10.12681/makedonika.915)

Copyright © 2014, Ödön Füves

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Füves, Ödön. (1973). Ελληνικό Διδασκαλείον μεταξύ 1812-1820 εις Πέστην. *Μακεδονικά*, 13(1), 433-435. <https://doi.org/10.12681/makedonika.915>

3. La date de la mort de Georgios Zaviras.

T. Gritzopoulos, s'appuyant sur les données incertaines de Endre Horváth, écrit que Georgios Zaviras est mort le 9 septembre 1804. Dans le passé récent nous avons trouvé les données suivantes sous le chiffre 79 du registre mortuaire de sépultures de l'État-Civil de la Communauté Religieuse Orthodoxe à Kecskemét concernant les années 1788-1860: Georgia Saphira, domicilié à Szabadszállás est mort le 28 août 1804 et fût enterré par Popovits Naum, prêtre de Kecskemét le 29 août 1804 à Szabadszállás.

ÖDÖN FÜVES

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΝ ΜΕΤΑΞΥ 1812-1820 ΕΙΣ ΠΙΕΣΤΗΝ

'Η μεγαλύτερα μάζα τῶν 'Ελλήνων καὶ Μακεδονο-Βλάχων ἤλθεν εἰς τὴν Πέστην κατὰ τὴν πρώτην 20ετίαν τοῦ 18ου αἰῶνος, μετὰ ἀπὸ τὴν ἀνακουφιστικὴν πλέον, διὰ τὸ ἀνατολικὸν ἑλληνικὸν ἐμπόριον, εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς' εἰς τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ τὸ ἐμπόριον περιῆλθεν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰς χεῖρας τῶν¹. 'Εμπορικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τῶν 'Ελλήνων ἐμπόρων ἐγένετο ἡ Πέστη. 'Εδῶ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ 'Ελληνες διαβίωσαν μετὰ τῶν Σέρβων εἰς μίαν κοινότητα μέχρι τοῦ ἔτους 1790, ὅποτε ἐχορηγήθη εἰς αὐτοὺς ἀδεία ἀπὸ τὸ Τοποτηρητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐκκλησίας. Κατὰ τὸ ἔτος 1796 ἐγένετο ἡ ἐναρξίς δύο ἑλληνο-βλαχικῶν σχολείων, εἰς τὰ ὅποια ἡ διδασκαλία ἐγένετο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Εἰς τὸ ἔν, τὸ λεγόμενον «κοινόν» σχολεῖον, ἐδιδάσκετο ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα, εἰς τὸ ἄλλο δέ, τὸ «ἑλληνικόν» σχολεῖον, ἐδιδάσκοντο τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Κατὰ τὸ ἔτος 1808 ἰδρύθη ξεχωριστὸ σχολεῖον τῶν Μακεδονο-Βλάχων, ὅπου ἡ διδασκαλία ἐγένετο εἰς τὴν γλῶσσα τῶν. Οἱ 'Ελληνες τῆς Πέστης διετήρησαν καὶ μεταγενέστερα τὰ δύο τους σχολεῖα².

'Εκτὸς τῆς Πέστης λειτουργοῦσαν ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς χώρας, ὅπως λ.χ. κατὰ τὸ ἔτος 1770 εἰς τὰς πόλεις Γκιούρ καὶ Μισκόλτς' εἰς τὸ Τοκάτ ὑπῆρξαν καθαρὰ ἑλληνογλῶσσα σχολεῖα, εἰς τὰς δὲ πόλεις Κομαρόμ καὶ 'Εγκέρ οἱ 'Ελληνες συντηροῦσαν μετὰ τῶν Σέρβων μικτὰ σχολεῖον. Κατὰ τὸ ἔτος 1795 ἤθελον μάλιστα νὰ ἰδρῶσουν, διὰ τὰ 18 ἑλληνικὰ σχολεῖα, εἰδικὸν κέντρον ἐπιθεωρητῶν σχολείων³. Εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρχαν συνολικῶς 26 ἑλληνικὰ σχολεῖα⁴. 'Η ἐπ'ἀνδρωσίς τῶν σχολείων μὲ διδακτικὸν προσωπικὸν ἀπέτέλεσεν διὰ τὰς ἀρμοδίους ἀρχὰς δύσκολον καθήκον, δεδομένου ὅτι, συμφώνως μὲ ἀπόφασιν τῶν ἀρχῶν, ἡ ὅποια εἶχε ληφθῆ κατὰ τὸ ἔτος 1779, διδάσκαλος ἡμποροῦσε νὰ διορισθῆ μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος προήρχετο ἐκ τῶν ἐγχωριῶν ἐδαφῶν τῆς μοναρχίας. Παρομοία δυσκολία ὑπῆρξε καὶ εἰς τὰς ἄλλας δύο ὀρθοδόξους ἐθνότητας, τῶν Σέρβων καὶ Ρουμάνων, ὅχι βεβαίως εἰς τοιοῦτον βαθμόν.

'Ο ἑλληνικῆς καταγωγῆς Σέρβος ἐπίσκοπος τῆς Βούδας, Διονύσιος Ποπόβιτς, ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1792, θέλοντας νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν, ἐξεπόνησε σχέδιον διὰ τὴν σύσ-

1. L. Schäfer, A görögök vezető szerepe Magyarországon a korai kapitalizmus korában, Budapest 1930.

2. O. Fűves, A pesti görögök iskolái, «Antik Tanulmányok», τ. 19 (1972), σ. 98-104.

3. E. Horváth, 'Η ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα, Budapest 1937, σ. 6.

4. E. Horváth, Az újgörögök, Budapest 1943, σ. 73.

τασιν ἑλληνικοῦ Διδασκαλείου-Ἀκαδημίας, καθηγηταὶ τῆς ὁποίας θὰ ἦσαν οἱ ἐπιφανεῖς συγγραφεῖς Δημήτριος Δάρβαρας καὶ Ἐθανάσιος Ψαλλίδας. Τὸ σχέδιον ὅμως αὐτὸ μόνον μετὰ 20 χρόνια ἔγινε κρατικὴ ἀπόφασις. Τὸ Τοποτηρητικὸν Συμβούλιον τὴν 6 Αὐγούστου 1811, μετὴν ὑπ' ἀριθ. 19.371 ἀπόφασίν του, ἐπέτρεπεν¹, ὅπως ἰδρύσουν διδασκαλεῖα οἱ Σέρβοι εἰς τὸ Σέντ-Ἐντρε (Ἅγιον Ἀνδρέαν), οἱ Ρουμᾶνοι εἰς τὸ Ἀράντ καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Πέστην, εἰς τὰ ὅποια νὰ ἤμποροῦν νὰ ἐκπαιδεύσουν καταλλήλους διδασκάλους, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁσίων θὰ εὐρίσκετο ἡ γνησία διδασκαλία τῆς ἐθνότητός των, ἡ μόρφωσις καὶ ἡ εὐτυχία τοῦ μέλλοντός των².

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν-διάταγμα, τὴν ὑλικὴν βᾶσιν θὰ τὴν ἐδημιουργοῦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ εἰσφοραὶ, ὁ λεγόμενος «Tertius orbiculus» (τρίτο τυχηρό). Παρόμοιες δωρεᾶς εἶχον ἄρξισαι ἀνά πᾶσαν τὴν χώραν καὶ συνεχίσθησαν αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1821. Αἱ ἑλληνικαὶ θρησκευτικαὶ κοινότητες τῆς Πέστης μετὰ προθυμίαν ἀνταπεκρίθησαν εἰς αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν³.

Οἱ Ἕλληνες διέθεσαν διὰ τὸ Διδασκαλεῖον ἓνα μέρος τοῦ κτηρίου τοῦ σχολείου τους, τὸ ὅποιον εἶχον ἀγοράσει κατὰ τὸ ἔτος 1789 ἀπὸ τοῦ εἰρημιστᾶς (καθολικοῦ μοναχοῦ), καὶ τὸ ὅποιον εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς οδοῦ Γκαλάμπ.

Ἡ πανηγυρικὴ ἐναρξίς τοῦ ἑλληνικοῦ Διδασκαλείου ἐγένετο τὴν 10 Νοεμβρίου 1812, ἀφοῦ προηγουμένως, μία ἐβδομάδα ἐνωρίτερον, ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια τοῦ σερβικοῦ καὶ ρουμανικοῦ Διδασκαλείου εἰς Σέντ-Ἐντρε (Ἅγιον Ἀνδρέαν) καὶ Ἀράντ, ὅπως μᾶς πληροφοροῦε ὁ «Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος» μετὰ ἡμερομηνία 20 Δεκεμβρίου 1812⁴. Εἰς ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Διδασκαλείου ἦτο ὁ Ραφαήλ Ποπόβιτς, υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου Ποπόβιτς, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἐδίδασκεν εἰς τὸ τοπικὸν σχολεῖον. Ὁ ἄλλος καθηγητὴς τοῦ Διδασκαλείου ἦτο ὁ ἐνοριακὸς Θεόδωρος Χατζῆς Γεωργίου (Γκεοργιέβιτς)⁵. Τὸ ἑλληνικὸν Διδασκαλεῖον ἰδρῦθη εἰς τὴν Πέστην, διότι εἰς τὴν πόλιν ζοῦσαν πολλοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ ὑποψήφιοι διδάσκαλοι ἤμποροῦσαν νὰ ἐργασθοῦν καὶ ὡς ἰδιωτικοὶ διδάσκαλοι εἰς τὰς πλουσίας ἑλληνικάς οικογενεῖας.

Ἡ χρονικὴ περίοδος κατάρτισεως διδασκάλων εἰς τὸ Διδασκαλεῖον ἀποτελεῖτο ἐκ τριῶν πενταμήνων, ἥτοι συνετελεῖτο ἐντὸς 15 μηνῶν. Οἱ φοιτητὰὶ ἐδιδάσκοντο πρὶν ἂν ὅλα Μεθοδικῇ, Μαθηματικῇ καὶ Ἀλγεβραν. Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν συμμετεχόντων εἰς τὸ Διδασκαλεῖον ἦτο κάτω τῶν 20 ἐτῶν.

Εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Διδασκαλείου σπουδαῖον ρόλον ἐπαίξεν ὁ ὀρθόδοξος ἐπιθεωρητὴς Οὐρόσιος Νεστορόβιτς, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ Ἕλληνας διευθυντὴς τοῦ τοπικοῦ σχολείου Νικόλαος Βικέλλας. Ὁ τελευταῖος μάλιστα διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του δραστηριότητα, ποῦ ἀνέπτυξε ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τοῦ σχολείου, τοῦ ἀνεμεμέθη τὴν 23 Μαρτίου 1813 τὸ χρυσοῦν μετάλλιον. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος, τὴν 10 Αὐγούστου, μετὴν ὑπ' ἀριθ. 4.227 ἀπόφασίν του τὸ Τοποτηρητικὸν Συμβούλιον, προφανῶς ἔνεκα τοῦ νεοσυσταθέντος Διδασκαλείου, ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς ὀρθόδοξους νεανίας νὰ φοιτήσουν εἰς Ἀκαδημίας τοῦ ἐξωτε-

1. Fövärosi Levéltár Intimata a.m. 4294. (Ἄρχεῖον τῆς Πρωτεύουσας).

2. «...pro efformandis praeprimis idoneis Scholarum docentibus, a quibus recta Juventutis institutio ejusve cultura ac futura felicitas plurimum dependet».

3. Ö. F ü v e s, Görög tanítóképző Pesten 1812-1820 közt, «Antik Tanulmányok», τ. 16 (1969), σ. 91-92.

4. Ν. Π. Δ ε λ ι α λ ἦ, Ἐναμνηστικὴ καὶ εἰκονογραφημένη ἐκδοσις τοῦ Παύλου Χαρῖση, Κοζάνη 1935, σ. 49.

5. B. R a j k o v i c s, Izbrani sipisii: Uros Steph. Nestorovits. Matica Srbska, Novi Sad 1950, σ. 27.

ρικοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι προηγουμένως πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἐπισκέπτοντο τὰ γερμανικὰ προτεσταντικὰ πανεπιστήμια.

'Ἐνὸς τὰ Διδασκαλεῖα μόλις εἶχαν ἀρχίσει τὴν λειτουργίαν τῶν, ὁ βασιλεὺς ἐπληροφόρησε τὸν ἐπίσκοπον σχετικῶς μετὰ τὴν ἀπόφασιν του¹, ὅτι τὰ Διδασκαλεῖα πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ διὰ τὴν κατάρτισιν ἱερέων. Ὁ ἐπίσκοπος Ποπόβιτς εἰς σχετικὴν τοῦ ἐπιστολῆ μετὰ ἡμερομηνίαν 30 Νοεμβρίου 1812 ἐπικρίνει αὐτὸ τὸ σχέδιον, ἔχων τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ τὸ τόσο βραχύχρονον φροντιστήριον, τὸ ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ ἀποκλειστικῶς σκοποὺς ἐκπαιδεύσεως διδασκάλων, δὲν εἶναι καθόλου κατάλληλον πρὸς κατάρτισιν ἱερέων, ἀνω μάλιστα τῶν 25 ἐτῶν. Ἀργότερα, ἀπὸ τὸ ἔτος 1815 καὶ μετὰ, ἡ σχολικὴ περίοδος φοιτήσεως εἰς τὸ Διδασκαλεῖον ἀνῆλθεν εἰς τὰ δύο ἔτη.

Δὲν διαθέτουμε στοιχεῖα σχετικῶς μετὰ τὴν περίοδον τῆς συντηρήσεως τοῦ Διδασκαλείου ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του καὶ ἐντεῦθεν. Ἐνα τελευταῖον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον εὗρέθη, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔτος 1819, ὅταν τὸ Τοποτηρητικὸν Συμβούλιον ἐπρότεινε εἰς τοὺς Ἑλληνας, κατόπιν μίας συζητήσεως σχετικῆς μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Ρουμάνου ἱερέως, ὅπως προσλάβουν ὡς καθηγητὴν ἱερέα, ὁ ὁποῖος νὰ δύναται, εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης, ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἐνοριακόν².

Τὸ Διδασκαλεῖον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνεχωνεῖται μετὰ τοῦ τοπικοῦ σχολείου, τοῦ ὁποῖου ἤδη δύο καθηγηταί, τὸ ἔτος 1803, ἦσαν οἱ Ποπόβιτς καὶ Γκεοργκιέβιτς, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα ἐγένοντο καὶ καθηγηταί τοῦ Διδασκαλείου³. Τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς Πέστης ἔπαυε ὁμοῦ νὰ λειτουργῇ τὸ ἔτος 1820.

Παρ' ὅλον ὅτι μόνον ὀλίγα στοιχεῖα ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν σχετικῶς μετὰ τὸ Διδασκαλεῖον τῆς Πέστης, εἴμεθα ὁμοῦ πεπεισμένοι ὅτι τὸ εἰς Οὐγγαρίαν ἑλληνικὸν Διδασκαλεῖον ἐξέπληρωσε τὸν σκοπὸν τῶν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς, ὅπως καὶ τὸ Διδασκαλεῖον τῶν Σέρβων εἰς Σέντ-Ἐντρε ('Ἄνδρέα), κατόπιν εἰς Ζομπόρι⁴ ἀπὸ τὸ ἔτος 1816, καθὼς καὶ τὸ ρουμανικὸν Διδασκαλεῖον εἰς τὸ Ἄράντ.

ÖDÖN FÜVES

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ

'Ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἐδημοσίευσεν πρό τιῶν μηνῶν τὰ κεφάλαια τοῦ *Seyahatnâme* ποῦ ἀφοροῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν κατ' ἐπιμελημένην μετάφρασιν καὶ σχόλια τοῦ Βασ. Δημητριάδη, διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Μακεδονίας. Ὁ γράφων χρησιμοποιεῖ εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ συμπλήρωμα τὰς πηγὰς αὐτοῦ τοῦ ὁδοιπορικοῦ ἐν πάσῃ συντομίᾳ, ποῦ ἀφοροῦν εἰς τοὺς κλέφτες καὶ ἀρματολοὺς τῆς ἐποχῆς τοῦ Τούρκου περηνγητοῦ (σελ. 51 κ.ε.) εἰλημμένως ἐκ τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου τὴν Μακεδονίαν κεφαλαιῶν τοῦ Ἐβλιά Τσελεμπή. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παράγρ. 3 τῆς δημοσιευομένης ἀνωτέρω ὑποσημειώσεως ποῦ ἀφορᾷ εἰς ἀρματολοὺς τοῦ Πετριτσίου καὶ τοῦ Σαρανταπόρου, ἐδῶ ἐμφανίζεται ὁ Πάνος, διάσημος κλέφτης τῆς ἐποχῆς ποῦ ἔδρα στὴ Νότιο, Δυτικὴ

1. Országos Levéltár ('Αρχεῖον τῆς Χώρας) HTT Dep. Rel. Gr. n.u. 1812 fons 13.

2. «...si Graeci Valachicam Lyturgiam refugientes in sui Idiomati Praeparandiali alterum Docentem e sacerdotibus stabilem tamen subseque assumrent...»

3. R a t h, Adress Buch der Stadt Pest auf das Jahr 1803, σ. 118-119.

4. G. M i r k o v i c s, A szentendrei-zombori tanítóképző statisztikája. «Zbornik Drustvene Nauke», τ. 16 (1957), σ. 130-136.